

УДК 811.161.2'243

ПІДРУЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ АНГЛОМОВНИХ З 1950-х рр.

Тарас Шмігер, Леся Джарбо

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура,
вул. Університетська, 1, кімн. 314, 79000 Львів, Україна,
тел.: 032 239 43 74
ел. пошта: teres4ukr@yahoo.com*

*Стенфордський університет,
Центр дослідження Росії, Східної Європи та Євразії,
Building 40, Main Quad Stanford, CA 94305-2006, США,
тел.: +650 723-3562
ел. пошта: ljarboe@stanford.edu*

Розглянуто підручник з української мови для американських курсантів, який використовували впродовж 1950-1960-х рр. у Мовній школі армії США.

Ключові слова: українська мова як іноземна, підручники, носії англійської мови.

Мета цієї статті – відкрити одну сторінку історії викладання української мови як іноземної, зокрема для носіїв англійської мови. Автори мали можливість познайомитися з початковим курсом української мови, який викладали в Мовній школі Міністерства оборони США.

1941 р. у містечку Монтерей за 190 км на південь від Сан-Франциско (Каліфорнія, США) відкрито секретну школу для викладання японської мови американським солдатам японського походження. У червні 1946 р. цей заклад перетворили на Мовну школу Міністерства оборони США, яка з 1963 р. називається Мовним інститутом цього-таки міністерства. Тепер у ній носії мови викладають близько 40 мов – на жаль, без української. Тоді, у 1950-х рр., як можемо дізнатися із обкладинки підручників, уже вивчали близько 30 мов, серед яких була й українська. Важко сказати, у який період викладали українську мову, але можна ствердити існування двох накладів (очевидно, не дуже масових, орієнтованих тільки на слухачів школи) – 1956–1957 і 1962 рр. Чи відображає порядок первинного друкування посібників хронологію самого курсу, важко сказати. Аналогічно важко судити й про кількість перевидань.

Структура початкового курсу. Цей курс можемо цілком справедливо назвати комунікативно-центричним. Курс відкривається ілюстраціями з підписами, а перші діалоги супроводжують англійські переклади.

У 20 випусках початкового курсу зібрано 158 уроків, які передбачають опанування мови від нульового рівня до повноцінного побутового й суспільного мовлення. Отже, курс вельми інтенсивний.

Структура уроку. На початку курсу урок складається із 6 частин: 1) діалоги, тексти; 2) граматики, 3) домашнє завдання; 4) письмовий переклад та мовлення; 5) усний переклад, 6) словник. З часом словник уводиться двічі – і після текстів, і в кінці уроку. А усний переклад частково переходить у частину перекладу й розмови, а

на його місці інколи з'являється додаткова частина завдань для розвитку мовлення. Матеріал досить насичений, але у всіх уроках максимально рівномірно розподілений.

Граматика. Виклад проводиться англійською мовою, досить насичено й інформативно, з багатьма поясненнями, подекуди вводяться порівняння з англійською мовою. Розтлумачено вживання особливих комунікативних граем „ось / он”, „а” (на початку речення) (Вип. 1), „давно / довго”, „себе” (Вип. 3), „проти / навпроти” (Вип. 7.1), „вже/ще” (Вип. 12) тощо. У граматиці подано й лексико-комунікативні особливості української мови, які викликать труднощі для носіїв англійської мови: „йти / їхати”, „одного дня / разу” (Вип.3). Після 50-го уроку подано узагальнену таблицю словозміни.

Цікаво, що уживають термін *кличний відмінок* (vocative case), а не *клична форма*, як було прийнято в УРСР. Окремо трапляються зросійщені граматичні конструкції: „у 1951-му році”, „вечором”, „на Україні”. Правопис підручника – тогочасний чинний в УРСР („діалог”, „Європа”, „клуб”, „усіх”). Приємно, що в англомовних примітках транслітерацію географічних назв подано безпосередньо з української: Kyiv, Kharkiv.

Словник. Лексичне наповнення відбувається рівномірно. Тільки на початку курсу слова подають у формі глосарію (але не забуваймо, що в цих уроках є діалоги), з часом словник доповнюється окремою частиною з виразами, що коригує правильну сполучуваність слів в українській мові. У словнику також наведено парадигми дієвідмінювання. Не забули автори і про прислів'я, але досить прості, які не вимагають культурологічних пояснень.

Лексика нерівномірна з погляду територіального вжитку. З одного боку, є вирази, які не могли вживатися в офіційному мовленні УРСР 1950-х рр.: „пан-пані-панна”, „валізки”, „советський”, „чужоземний”, „чужоземна мова”, „військовізація (суч. ДПО) ” „шпиталь (військ.)”, „вакації”. З іншої, уведено певні росіянізми: „товаришу черговий”, „підозрівати”, „запалення легенів”, „виключати учнів зі школи”. Чи відслідковували автори підручника зміну норм мовлення в Радянській Україні, чи писали згідно зі своєю освітою, – невідомо. Але у 14-му випуску так і написали у двох формах – „учбові (навчальні) заклади”, „погана поведінка (погане поводження)”, „коньки (ковзани)”.

Військова тематика охоплена найповніше, підібрано військові вислови. Військова тема проходить головною крізь увесь курс, є окремі списки слів і виразів військового мовлення. Є чимало текстів про службу у „радянській” (а не советській) армії із зображеннями форми та військових звань, про збройні сили СРСР (Вип. 18 і 19).

Відсутній матеріал. Зрозуміло, що про стилістику мовлення не може й бути мови на початковому рівні, хоча, наслідуючи діалоги, певні форми можна засвоїти. Із фразеологією ситуація аналогічна, лише у виразах можна спостерегти незначні елементи фразеологічного словосполучування. Питання: куди зникла фонетика? Чи її не викладали, що вкрай сумнівно: дипломат без неї ще може обійтися, а ось шпигун – ніяк (якщо припустити, що школа могла готувати і таких кадрів)? Найімовірніше, існував якийсь додатковий курс, про який нічого не знаємо.

Вправи. Частина уроку, яка орієнтована на закріплення вивченого матеріалу, головно ґрунтується на вправах з елементами перекладу або цілком на переклад. Приміром, на засвоєння відмінювання дієслів уживають вправи, де в українському реченні є одне англійське слово у відповідному часі й особі, яке потрібно замінити

українською (напр., Вип. 7.1, урок 49). Ще один популярний тип вправ – скласти речення зі словами.

Лінгвокультурна інформація. Тексти спрямовані також на передавання головної культурологічної інформації. Варто зазначити, що вони дуже ясно ілюстровані.

Випуск 17 містить тексти, де описано політичне становище України, подорож українськими містами й територіями: Харків, Київ, Львів, Крим. Цікаво, що, пишучи про Крим, автор згадує депортацію татар. Також наведено аргументи, що Крим – українська територія. З історії подано тексти про Київську Русь, Козацьку Республіку, Хмельниччину, Полтавську катастрофу й Івана Мазепу, Українську Народну Республіку, український партизанський рух часу Визвольних змагань і Другої світової війни. У 18 випуску продовжується тема „Українська дійсність під Советами”, де висвітлюється неп, примусова колективізація із розстрілами, голодомор 1932–1933 рр.: „Цілі села й райони вимирали, перетворювались у пустелі і заростали бур'янами. Приблизно 6 мільйонів людей згинуло від голоду. Це був найбільший жах в історії людства” (Вип. 18, С. 23). Не обминають тексти ні суду над СВУ, ні Терору, ні боротьби з націоналізмом.

У випусках 19–20 подано міні-курс „Найголовніші відомості з літератури й мистецтва”, де, зокрема, охарактеризовано – досить складною лексикою – український фольклор, українську літературу від Княжої доби, постаті Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського; згадано про письменників і митців першої половини ХХ сторіччя, про репресії. Уміщено світлини українських письменників. Тексти – політично актуальні. Зацитуймо хоча б один уривок: „Під час і після Другої світової війни виникла велика література українського спротиву (резистансу). Ця література присвячена темам української визвольної боротьби в найновіші часи. Багато творів присвячено героїчному епізоду 1939-го року, коли в українських Карпатах виникла українська Державність, яку криваво розгромили мадярські союзники Гітлера. Але найбільше творів української „літератури резистансу” присвячено боротьбі Української Повстанської Армії (УПА). Більшість творців цієї літератури – самі учасники українського спротиву, що борються за повну незалежність України” (Вип. 20, С. 59–60). Відчуваємо, наскільки наснажений цей текст етнокультурними й історичними реаліями, які й нині ще не повністю увійшли до нашої національної ідеї.

Оглядаючись на Мовний інститут нині, ставимо цікаве питання: чи була мова УРСР вагомішою й популярнішою для Уряду США – а отже, і світу, – ніж мова Незалежної України?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ukrainian: Basic course. – Vol. 2: Lessons 15-22. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, September 1957 (Reprinted May 1962). – 182, 24 p.
2. Ukrainian: Basic course. – Vol. 3: Lessons 23-30. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, October 1957. – 200 p.
3. Ukrainian: Basic course. – Vol. 5: Lessons 39-42. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, August 1958. – 147 p.
4. Ukrainian: Basic course. – Vol. 7, Part 1: Lessons 47-50. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, September 1959. – 155 p.
5. Ukrainian: Basic course. – Vol. 8, Part 1: Lessons 55-58. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, May 1960. – 148 p.

6. Ukrainian: Basic course. – Vol. 8, Part 2: Lessons 59-62. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, September 1960. – 143 p.
7. Ukrainian: Basic course. – Vol. 9, Part 1: Lessons 63-66. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, September 1961. – 148 p.
8. Ukrainian: Basic course. – Vol. 10: Lessons 71-78. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, January 1956 (Reprinted May 1962). – 150 p.
9. Ukrainian: Basic course. – Vol. 11: Lessons 79-86. – Presidio of Monterey, CA : Army Language School, January 1956. – 138 p.
10. Ukrainian: Basic course. – Vol. 12: Lessons 87-94. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, February 1956 (Reprinted May 1962). – 149 p.
11. Ukrainian: Basic course. – Vol. 14: Lessons 103-110. – S.l. : Defense Language Institute, March 1956. – 136 p.
12. Ukrainian: Basic course. – Vol. 16: Lessons 119-126. – Presidio of Monterey, CA : Army Language School, April 1956. – 123 p.
13. Ukrainian: Basic course. – Vol. 17: Lessons 127-134. – Presidio of Monterey, CA : US Army Language School, May 1956 (Reprinted September 1962). – 140 p.
14. Ukrainian: Basic course. – Vol. 18: Lessons 135-142. – Presidio of Monterey, CA : Army Language School, May 1956. – 113 p.
15. Ukrainian: Basic course. – Vol. 19: Lessons 143-150. – Presidio of Monterey, CA : Army Language School, June 1956. – 149 p.
16. Ukrainian: Basic course. – Vol. 20: Lessons 151-158. – Presidio of Monterey, CA : Army Language School, June 1956. – 172 p.

*Стаття надійшла до редакції 05.10.2012
доопрацьована 18.10.2012
прийнята до друку 10.01.2013*

A UKRAINIAN LANGUAGE TEXTBOOK FOR AN ENGLISH SPEAKING AUDIENCE (1950)

Taras Shmiher, Lesya Dzharbo

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Contrastive Linguistics,
1 Universitetska Str., room. 314, 79000 Lviv, Ukraine,
phone: 032 239 43 74
e-mail: teres4ukr@yahoo.com*

*Stanford University,
Research Center of Russia, Eastern Europe and Eurasia,
Building 40, Main Quad Stanford, CA 94305-2006, USA,
phone: +650 723-3562
e-mail: ljarboe@stanford.edu*

The authors study a textbook of Ukrainian for American students, which was used during the 1950-1960's in the U.S. Army Language School.

Key words: Ukrainian as a foreign language, textbooks, native speakers of English.

**УЧЕБНИК УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА
ДЛЯ АНГЛОГОВОРЯЩИХ С 1950-х гг.****Тарас Шмигер, Леся Джарбо**

*Львовский национальный университет им. Ивана Франко,
кафедра переводоведения и контрастивной лингвистики им. Григория Кочура,
ул. Университетская, 1, комн. 314, 79000 Львов, Украина
тел.: 032 239 43 74
эл. почта: teres4ukr@yahoo.com*

*Стенфордский университет,
Центр исследования России, Восточной Европы и Евразии,
Building 40, Main Quad Stanford, CA 94305-2006, США,
тел.: +650 723-3562
эл. почта: ljarboe@stanford.edu*

Авторы рассматривают учебник украинского языка для американских курсантов, который использовался в 1950-1960-х гг. в Языковой школе Армии США.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, учебники, носители английского языка.